

Metoderapport

Min mors hus (papir)

Gerd Thordis mistet alt (nett) GD oktober
2016

I dette dokumentet kalt Vergemålssaken

Journalist: Einar Odden, tlf 958 35 909

Redaksjon: Gudbrandsdølen Dagingen, Lillehammer, www.gd.no

Redaktør: Kristian Skullerud, tlf 909 10484

OPPSUMMERING

La meg kort forklare hvorfor det viktigste i dette dokumentet kommer først og metoderapporten til slutt.

Det handler rett og slett at verdien i denne saken avhenger av hva som skjer videre, i andre medier. Isolert sett er Vergesaken kun en historie om en eldre dame og hennes sønn, hennes vergemålsperiode, penger og verdier som ble borte, Fylkesmannen i Oppland og storsamfunnets anvendelse av Vergemålsloven. Om journalisten er hiven til kar eller har gjort en hiven til jobb, er både subjektivt og ikke spesielt viktig. Først når andre medier følger opp den dokumentasjonen som finnes i Vergesaken, vil det viktige i saken bli tydelig; systemsvikten i Vergemålsloven og anvendelsen. Først da blir Vergemålssaken en sak med konsekvens for mennesker over hele landet, politikere og ansatte i forvaltningen i flere ledd.

Fylkesmennene overtok forvaltningen av Vergemålsloven i 2013. Nærmere 60 000 løpende og nye saker kom inn til nyopprettede vergemålsavdelinger bemannet av en helt ny stab hos den respektive fylkesmann. Mange av sakene ble overlevert i ringpermer. I dag forvalter fylkesmennenes vergemålsavdelinger verdier for 20 milliarder kroner fordelt på 70 000 saker.

Allerede i 2014 begynte de store underslags-/svindel- og bedragerisakene å dukke opp. Av de første var «Underslo 333.342 fra datteren» (Aftenposten 1.10.13). Så fulgte «Verge tiltalt for å ha stjålet 1,9 millioner fra kvinne i 80-årene» (Aftenposten 17.01.14), «Hjelpeverge tiltalt for svindel av 91-åring for 1,8 millioner» (Dine Penger 27.01.14), «Verge tok over 400.000» (Aftenposten 21.08.14) og «Hjelpeverge dømt for underslag på 300 000», (BT 12.12.14). P4 fulgte opp med «Hjelpeverge tiltalt for svindel på 1,6 millioner», VG med «Verge bedragerisiktet» for underslag på 500 000, Gudbrandsdølen Dagningen med «Verge dømt for underslag av 647 000» over seks år, Aftenposten med «Verge tok over 400 000» mens

Østlandsposten meldte at «Verge tappet kontoen for 326 000» . Det hele toppet seg foreløpig med at lokalpolitikeren Bernt-Aksel Jensen i Vadsø ble dømt til 12 måneders fengsel for økonomisk utroskap mens han var hjelpeverge for sin alzheimerrammede hustru. Han ble i tillegg dømt til å betale hennes to sønner 1,9 millioner kroner.

2

Felles for alle disse saken er at de kommer inn i mediene fra rettsdokumentene. Det er enten tiltalebeslutningen eller dommen som har nådd pressen. Alle sakene blir rene referatsaker uten annen konsekvens enn at den enkelte sak blir opplyst for leserne eller lytterne. I tillegg har alle sakene ett forhold felles; det er bevegelser på konti som utløser sakene og som er det fellende bevis. At Vergemålslovens § 48 skal forhindre slike bevegelser gjennom pålegg om opprettelsen av en kapitalkonto for alle under vergemål med over 2G på konto, er det ingen som ser.

I Vergemålsloven heter det at fylkesmennene skal føre tilsyn med vergene, så skal Statens sivilrettsforvaltning føre tilsyn med fylkesmennene. Fylkesmennene har ikke kapasitet eller evne til å føre tilsyn med vergene. Sivilrettsforvaltningen, som har som mål å gjøre forvaltningen bedre fra i morgen den dag og framover, har ikke oppgaven med å avsløre eller dømme og ser nærmere på bare 15 prosent av alle vergemålssaker i Norge. Det betyr at 10 000 saker blir «sett på», de resterende 55 000 sakene går rett til arkiv.

Fylkesmennenes tilsynsansvar er noe uklart. De skal føre tilsyn, men i Vergemålssaken sier stabssjef Asbjørn Lund hos Fylkesmannen i Oppland som følger; - Systemet er i seg selv slik at vi har begrenset mulighet til kontroll undervegs.

Fylkesmennene anbefaler klagere å klage til Statens Sivilrettsforvaltning. I 2014 fikk 8 prosent medhold. Medhold i seg selv er for øvrig ikke all verden verdt.

I Vergemålssaken har vi kommet inn i saken og sakens dokumenter tidligere og fått innsyn i hvordan forvaltningen fungerer. Ikke bare har Fylkesmannen i Oppland unnlatt å svare på henvendelser og klager, FMO har brutt Offentlighetsloven, Forvaltningsloven og Vergemålsloven gjentatte

ganger. Enkelte brud ville nok bli disputert i en rettsal, men Vergemålslovens § 60 er klar og ren; Fylkesmannen skal underrette nære familiemedlemmer når noen får oppnevnt verge. I Vergemålssaken gikk det nesten fem måneder før sønnen ble informert. Og da var det vergen som tok kontakt.

Vergemålsloven består riktignok av en relativt konverserende lovtekst med «kan» brukt over 100 ganger. Men «skal» står også der, 75 ganger, og skal betyr skal. Fylkesmennene står ikke fritt til å sjonglere mellom skal og kan, eller bør som er brukt to ganger i lovteksten.

3

Hva skal vi si om vergene?

Vel, det er alltid vergene som blir avslørt og vergene som blir tiltalt og dømt. Mediene elsker vergene, for de er de skyldige og alt er enkelt.

Spørsmålet er om de alene er skyldige. Har ikke forvaltningen det overordnede ansvaret for at systemet fungerer på tross av menneskelig svakhet. Når fylkesmenn oppnevner verger som ikke klarer å holde seg unna det som ikke er deres, må fylkesmennene ta sin del av ansvaret. Når fylkesmennene ikke evner å føre tilsyn, er det fylkesmennenes ansvar.

Når Vergemålsloven over tid gir så mange groteske utsalg, er det også grunn til å spørre hva slags ansvar lovgiverne har. Vergemålslovgivningen er under press i en rekke land, ikke minst i USA og England. I USA er milliarder på ville veier i et stort antall vergemålssaker. I Norge tilsvarer en promille av de verdiene som fylkesmennene forvalter gjennom Vergemålsloven 20 millioner kroner, en prosent tilsvarer 200 millioner. Et sted mellom de to summene ligger forhåpentligvis summen av de pengene som kommer på avveie, hvert år.

Og da har vi ikke en gang vurdert advokathonorarene fylkesmennene attesterer. Salærsatsen er nettopp økt slik at den for første gang over 1000 kroner timen. Hvor mange kroner i året betaler Fylkesmannen i Oslo og Akershus ut til advokater i vergesaker?

I Bergen fikk to mindreårige brødre 36 000 kroner hver i arv etter sin far. Advokaten fikk 18 000.

Kan det være rettferdig?

Pressens oppgave er å avdekke og påpeke systemsvikt. Hver eneste regionavis i Norge vil kunne gjøre det, for tallene er offentlige. Selv opplysningene om hvem som blir satt under vergemål og hvem som er vergen, er offentlig.

Oppgaven ligger foran oss.

Dette til den ærede juryens orientering.

4

Metoder apporten, en fortelling

Journalistikk kan ikke gjerne planlegges. I vår tid kan den slettes ikke planlegges, for i de fleste redaksjoner løper halvparten så mange dobbelt så mye for å holde hjulene i gang.

Vergemålssaken begynte med en telefon midt i august 2015. En for meg fremmed mann snakket fort og på grensen til heseblesende om sin mor, fylkesmannen og et vergemål, penger og to gullur som hadde blitt borte, svar på henvendelser som aldri kom og om fortvilelsen av å ikke komme i kontakt med noen som kunne hjelpe ham.

Vi snakket sammen en halvtime. Det vil si, han snakket og jeg stusset. Stusset fordi historien hørtes litt absurd ut og fordi fylkesmannen til en forandring var en del av en historie. Fylkesmannen står sterkt i distriktene. Der er det orden, og der har vi hatt inntrykk av at det har vært ryddige folk i alle år. Fylkesmenn er ikke kjent for feilene de gjør.

Etter samtalen googlet jeg navnet; Per Jarle Dyrud, 66, utdannet skuespiller og danser, bosatt i England i 30 år, nå på Arneberg i Hedmark,

omskolert til psykoterapeut, grunnlegger av Norsk institutt for psykosyntese. En samtale mellom ham og Miriam Wicklund fra NRK-arkivet gjorde meg ikke mye klokere.

Men hengende snører må også sjekkes. Redaktøren ga grønt lys; ring tilbake, avtal møte, finn ut hva dette er.

Den første mailen var skrekkelig lang og detaljert. Kjernen i det hele var vanskelig å finne, for Dyrud var overbevist om at Fylkesmannen i Oppland var en person og opptatt av at han vær den siste greina på familietreet. Jeg måtte se og høre mannen, live. Vi avtalte å møtes på morens adresse.

Selv på bygda er det lett å finne fram nå til dags. Alle har adressenummer. Jeg dro litt tidlig for å se huset, et 70-tallshus med vinduer uten gardiner og et rasert uteareal. Som den praktiske karen jeg er, bekymret jeg meg for en uhorvelig stor kvisthaug som lå utenfor huset, alt for nære til å kunne brennes. Det ville koste å bli kvitt den. I garasjen var det lagret en haug med to meter lange bjørkestammer, og smijernsporten lå i det lange graset.

5

Dyrud kom presis, en mager, plaget mann, litt overivrig, full av mye han ville fortelle. Det var vanskelig å få grep om hva det hele dreide seg om.

Huset var kaldt og ikke spesielt elsket. Dessuten var det tomt, bortsett fra noen småsaker på gulvet, mest verdiløse pynteting, et tungt piano, en skjenk og et gammelt musikkanlegg. Men verden er tross alt fullt av tomme hus. For min del begynte jeg å tvile på om vi hadde noen sak her.

Påstandene var rett og slett for utrolige og detaljene alt for mange. Dermed kokte det hele ned til at hans mor hadde fått oppnevnt verge uten at han sønnen, hadde blitt informert, og vergen hadde tatt alt som var av verdi. Hmmm.

Vi ble enige om å ta en kaffekopp på nærmeste kafe. Der og da var jeg nok ganske sikker på at dette ikke var noe for avisen. Men kaffen var god.

«Jeg har tatt med disse til deg», sa Dyrud å la fram en pen bunke med papirer, kopier av mailkorrespondanse mellom ham og Fylkesmannen i Oppland. Der og da ble Vergesaken en sak. Detaljene og ikke minst tonen i forvaltningens svar rystet meg. Det var på ingen måte rart at Dyrud var satt

ut. Arrogansen i den andre enden var ubegripelig. Etter over 30 år i bransjen i distriktet hadde jeg aldri sett på maken til språkføring.

Dagen etter fikk jeg de første mailene inn på min egen maskin. Etter hvert kom det over 100 forsendelser. Detaljrikdommen var så stor, påstandene så mange og svarene fra det offentlige så absurde at jeg nærmest druknet. Om halvparten av det som sto var riktig, var dette en kjempesak.

Sjefredaktører er tidvis greie folk. Min ga meg grønt lys til å jobbe med saken, riktignok under forutsetning av at det ikke skulle gå utover fast gjøremål. Vergens navn skulle ikke nevnes. Og jeg måtte ordne opp sjøl, alene.

Forsøket på å sette opp en tidslinje var bare delvis vellykket.

Korrespondansen mellom Dyrud og fylkesmannen var ikke sendt kronologisk. Svar på tidligere henvendelse hang sammen med det opprinnelige dokumentet slik at mye kom dobbelt. Flere henvendelser var ikke besvart. Etter hvert ble jeg reddet av Dyrud selv som redegjorde for hver dato og hver mail per telefon. Den tidligere skuespilleren har nemlig klisterhjerne. Han husker alt av navn og datoer og summer og påstander som om det var den naturligste ting i verden. Han var en gave. Dyrud hadde forresten kontaktet VG om saken i mai, uten hell.

6

For å få ryddet mitt eget hode, skrev jeg en hel gråside og fikk produsert en dummy. Min kollega som hadde dekket vergesaken på Lesja der en verge, en tidligere politimann, hadde blitt dømt til ni måneders fengsel for å ha underslått 647 000 kroner som verge over seks år (!) leste den.

«Dersom halvparten er sant, sitter vergen i spjeldet» sa han.

Det er noe spesielt med å arbeide med en sak mutters alene. På den ene siden gir det deg full frihet og full kontroll. På den andre siden blir du stående helt alene om det skulle bli gjort en eneste liten feil. Jeg gikk til sjefredaktøren og ba om å få bruke penger på en advokat. Etter hvert hadde jeg bedt om seks sider, og visste at volum gir rom for feil.

Sjefredaktøren ga grønt lys, uten at det ble nevnt noen øvre sum. I løpet av prosessen hadde jeg tre møter med advokaten; et innledende møte om hva det hele dreide seg om, et om ytre grenser for påstander og et med det

ferdige manus. Advokaten valgte senere å ikke fakturere den bistanden hun hadde gitt. Hennes bidrag var den hjelpen jeg hadde fått.

Selve saken blir fortalt i saken. Derfor skal jeg ikke gå kronologisk gjennom hva som skjedde hvor og når og hvorfor.

Etter hvert hadde jeg fått over 100 mailer fra Dyrud. Han hadde fått overraskende mye informasjon i form av kopier fra fylkesmannen. Fakturaen på over 160 000 kroner for vask av huset, som ikke ble vasket, kom derfra. De manipulerte timelistene kom derfra. Han hadde utskrifter av facebook-kommunikasjon med eieren av renholdsfirmaet og han hadde papirer på det meste. Så mange detaljer hadde han at jeg begynte å tvile på om alt kunne være riktig, tvilte på meg selv, på Dyrud og hele saken. Jeg måtte begynne å dobbeltsjekke hver eneste detalj for å være sikker.

Alt tålte å bli dobbeltsjekket.

Dermed begynte jeg å tvile på Dyrud. Hvem var han? Hvor kom han fra? Hva hadde han gjort i England. Plutselig fikk jeg ikke sove om natten. Så langt hadde han skaffet meg dokumentasjon, til dels utrolig dokumentasjon. Jeg hadde ikke spurt ham om så mye privat. Jeg sendte en mail.

Og fikk en tilbake med full CV. Per Jarle Dyrud er den eneste jeg kjenner som har drevet med counselling blant munk og nonner i britiske klostre. Han tålte testen.

7

Kildelisten ligger ved slik at jeg ikke går inn på dobbeltsjekkprosessen. Utfordringen ble etter hvert å få sette alle detaljene sammen til en lesbar fortelling, en historie med en tråd. Jeg sto i fare for å drepe hele historien med det amerikanerne kaller «information overkill». Historien kunne vokst til åtte sider, til og med 10. De utrolige detaljene sto i kø for å bli med i teksten. Journalister har en tendens til å mene at alt må med. Slik er det ikke. Tenk på leseren, nok er nok.

Helt tilfeldig hadde jeg 10 uker på meg. Det virker kanskje romslig, men jeg hadde ikke fått avsatt tid til Vergesaken. Den kom i tillegg til all annen nødvendig daglig produksjon. Og det var altså slik, at jeg skulle gå av med

AFP 1. november. Det betydde at saken måtte på trykk minst en uke tidligere slik at jeg kunne følge opp saken til min siste arbeidsdag.

Fylkesmannen holdt på å velte planen.

Selv om jeg skjønnte at fylkesmannen nok ante et noe var i gjære, drøyde jeg med å kontakte fylkesmannen og vergen. Vergen var grei. Han ringte tilbake, sa som sant var, at han ikke hadde noen kommentar.

Fylkesmannen sa han skulle komme tilbake med en passende dag.

Det tok sju dager.

Møtet med stabssjef Asbjørn Lund hos Fylkesmannen i Oppland var anspent. Han overrasket meg ved å komme alene og ved å komme med en rekke innrømmelser i forhold til saksbehandlingen. Selv møtte jeg opp med fotograf, ene og alene for å ha et vitne til det jeg trodde kunne bli en konfrontasjon. Sitatene ble sendt Lund og godkjent, men sjefredaktøren ville fjerne spørsmålet om «snarveien til helvete». Heldigvis var avsnittene fra møtet med Lund allerede godkjent. Snarveien til helvete fikk stå.

Fotografen fikk på et bilde av Lund. Resten av bildene er tatt av journalisten med et velbrukt og enkelt kompaktkamera til 1200 kroner. I tillegg fikk vi private svart-hvitt bilder fra Dyrud. En slik sak er vanskelig å illustrere; tomt hus utvendig og innvendig, enkeltmennesker, litt historikk. Møtet med Gerd Thordis Dyrud, moren, den vergeløse, var bare et eventyr av gode opplevelser med kaffe og wienerstang til. Men som kilde var hun ikke mye verd. Åttiåtte år er mange.

8

Vi publiserte lørdag 22. oktober. Avisen blir lagt ut for abonnenter kvelden før, og telefonen min begynte å plinge ved midnatt. Grunnen til det at meldingene til GD kom inn som kopi på min telefon.

Klokka 1300 åpnet redaksjonen saken for alle, og telefonen gikk amok. Jeg måtte slå av lyden og det var ikke mulig å følge med på alle kommentarene. GD sprenge alle rekorder den helga der vi tidoblet trafikken sammenlignet med en god gjennomsnittsdag.

Lørdag formiddag kalte fylkesmannen inn til et krisemøte med staben sin og sendte ut en pressemelding. Den var ikke spesielt eksplosiv. Fylkesmannen hevdet riktignok at det ikke hadde vært noen kontakt mellom mor og sønn «på flerfoldige år», men det er så feil det kan bli.

Og hva så?

Vergemålssaken er på sett og vis en gammeldags fortelling, skrevet av en gammeldags journalist, en fortelling om enkeltmennesket og storsamfunnet. Den var ikke spesielt fiffig presentert, fortellingen fikk fred. Selv om saken er lang, sprenge den våre måleinstrumenter på tidsbruken på nett. Folk leste og folk responderte. Faktisk kan det aldri sies ofte nok; Undervurder aldri leserne.

Skjebnen til Vergemålssaken er usikker. Det er grunn til å tro at Gerd Thordis Dyrud før eller senere får erstattet deler av verdiene sine. Vergen er ute av bildet, fri. Han slapp unna fordi fylkesmannen feilet, gang på gang.

Det store spørsmålet er om selve Vergemålsloven blir gransket, loven og forvaltningen av den. Det avhenger av om norsk presse tar ansvar for de svakeste i samfunnet og ikke slår seg til ro med å skrive av tiltaler og dommer i vergemålsaker der det er vergene som alltid må stå til rette for alt, mens de virkelig og godt betalte skyldige får fortsette som før.

Rabben 1

09.01.2017

Einar Odden

